

Проанализированы имена собственные, определены их классы (лексико-тематические группы), а также типичные способы передачи (транскрипция, транслитерация, калькирование) и выявлены способы разрешения трудностей при переводе на украинский язык.

Ключевые слова: *перевод, имена собственные, антропоним, транскрипция, транслитерация, калькирование.*

Bondar M. V., Associate Professor,
Kyiv National Linguistic University

THE TURKISH PROPER NAMES AND THE PECULIARITIES OF THE UKRAINIAN LITERARY TRANSLATION

The article is devoted to the analysis of the Turkish proper names (onyms) and the peculiarities of the ways of literary translation from Turkish into Ukrainian language. The Turkish onyms and its classification (lexico-thematic groups) are examined, the typical types of translation (transcription, transliteration, tracing) and solution of translation difficulties are analyzed.

Keywords: *translation, proper names (onyms), antroponym, transcription, transliteration, tracing.*

УДК 811.133.1'42'366:355

Бондаренко Л. М., ад'юнкт,
ВІКНУ імені Тараса Шевченка

ВІДТВОРЕННЯ КАТЕГОРІЇ СТАНУ У ФРАНКОМОВНИХ ВІЙСЬКОВИХ ТЕКСТАХ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАДІ

У статті розглянуто питання категорії стану у франкомовних військових текстах. Особливу увагу звернуто на розбіжність поглядів учених при розподілі цієї категорії на види. У результаті детального аналізу прикладів відтворення цієї категорії українською мовою підкреслюється важливість та необхідність дотримання функціональної, а не формальної точності під час перекладу.

Ключові слова: *Категорія стану, види стану, передача категорії стану.*

Сутність дієслова як частини мови пов'язують насамперед з тим, що слова цього лексико-граматичного класу мають значення дії, стану, процесу, тощо. Дієслово має категоріальне значення процесуальної ознаки і характеризується граматичними категоріями виду, стану, способу, особи, а також числа і роду. Категорія стану виражає

відношення дії до суб'єкта і об'єкта, які виявляються в реченні. Дієслово є основною ланкою в реалізації граматичних відношень між суб'єктом і об'єктом дії.

Актуальність даної роботи визначається важливою роллю категорії стану у процесі комунікації та її відтворення в перекладах. Не можна вважати вичерпним висвітлення проблематики відтворення цієї категорії у французько-українському перекладі.

Об'єктом дослідження виступає військовий текст, а саме, Оборонний кодекс Французької Республіки, інструкції Генерального Штабу ЗСФ, резолюції та рекомендації ПАРС, в оригіналі та його переклад українською мовою.

Предметом дослідження є особливості відтворення категорії стану в перекладах цих документів.

У лінгвістиці категорія стану як вчення про стан дієслова (сам термін стан – точний переклад грецького *diathesis* – розташування, стан, тобто відношення дії до суб'єкта) має свою довгу історію. Як і інші граматичні категорії, категорія стану тісно пов'язана зі значенням і синтаксичною функцією. Дослідженням цього питання здавна займалась велика кількість науковців, зокрема М. В. Ломоносов, Ф. Ф. Фортунатов, О. М. Пешковський, В. В. Виноградов, Р. О. Якобсон, Ю. Д. Апресян, Н. Д. Арутюнова та багато інших. Проблема системно-мовного статусу та функціонування в тексті дана категорія важлива як для українців, так і для порівняльного вивчення мов [3:333-335].

О. О. Потебня станом називає граматичну категорію, яка відображає відношення між суб'єктом та об'єктом дії, точніше відношення присудка до підмета та додатка. [8].

За В. Г. Гаком у французькій мові станом є лексико-граматична категорія, яка позначає відношення між суб'єктом та об'єктом дії та виражається в формі дієслова. Як і в українській, так і у французькій мовах ця категорія проявляється тільки у перехідних дієсловах [2].

Розглядаючи категорію дієслівного стану, вчені по-різному підходять до цього питання: одні беруть до уваги семантико-граматичні відтінки суб'єктно-об'єктних відношень, які виражені в дієсловах; інші ототожнюють стан з категорією перехідності/неперехідності; деякі вчені спираються тільки на граматично виявлену кореляцію суб'єктно-об'єктних відношень, лишаючи поза увагою суб'єктні відношення з нульовим об'єктом. Розрізняють такі стани дієслів: *активний* (або дійсний), *пасивний* і *зворотньо-середній*. [6]. Дієслова, що означають дію, спрямовану від її носія, вираженого в реченні називним відмінком, на предмет, названий знахідним відмінком без прийменника, належать до *активного стану*. Дієслова, що означають дію, спрямовану на предмет, виражений у реченні називним відмінком, від її носія, названого орудним відмінком, належать до *пасивного стану*. Від форми пасивного стану треба відрізняти *зворотні дієслова*, що означають дію, носій якої в реченні виражений називним відмінком. На відміну від інших, А. В. Ісаченко виділяє дві форми стану – *активну та пасивну* [7:175-180]. Розбіжність у поглядах на категорію стану пояснюється насамперед її складністю в різних мовах. «У категорії стану,— пише В. В. Виноградов, — сплелися шляхи розвитку різних граматичних і лексичних явищ в галузі дієслова». [1].

Зрозуміло, що метою перекладу не може бути відтворення граматичної форми оригіналу як такої. Метою є передача думки в цілому, – думки, вираженню якої в оригіналі можуть відповідати інші формальні засоби. Слід враховувати надзвичайну специфічність кожної мови, з якої чи на яку робиться переклад. Відсутність формальних відповідностей унеможлиблює переклад на формально–граматичному рівні. Зачасту він не відповідає нормі сполучуваності мови, а в ряді випадків є стилістично неможливим. Поширеною перекладацькою трансформацією є заміна одних частин мови іншими. В. І. Карабан серед чинників, що зумовлюють необхідність транспозиції, виділяє стилістичні, які визначають в мові перекладу вживання слова іншої частини мови, та мовленнєві традиції (по-різному формується структура речення) [4:46]. Слід зазначити, що транспозиція у чистому вигляді майже не зустрічається, вона поєднується із іншими прийомми перекладу, що зумовлюється властивостями словосполучення двох мов.

Як і в українській, так і у французькій мовах, категорія стану може передаватися дієсловами у пасивній формі, які вживаються тоді, коли в центрі уваги знаходиться особа або предмет, що піддається дії, а не особа чи предмет, що діють. У пасивному стані назва особи чи предмета, що піддаються дії, є підметом і стоїть на першому місці, отримуючи більш граматично-семантичне навантаження, ніж додаток в активному звороті. В обох мовах засобом вираження пасивного стану є поєднання дієслова бути (*être*) та дієприкметника минулого часу. *Наприклад* : *La notation des officiers des armées est définie dans la présente instruction*[11].. – *У цій інструкції дано визначення атестування офіцерів ЗС* [14]. Категорія стану в оригіналі виражена конструкцією аналітичного пасиву *être défini* у формі теперішнього часу жіночого роду. При відтворенні українською мовою перекладач обирає безособову дієслівну форму на *–но*. Еквівалентність перекладу досягається за рахунок використання **граматичної трансформації заміни одного синтаксичного засобу іншим**. Стилістичний фактор не дозволяє залишити у перекладі пасивну конструкцію тому, що тексти нормативно-правового жанру характеризуються безособовістю.

Іншим прикладом граматичної трансформації: **заміни синтаксичного засобу морфологічним** може бути: *Si le service demandé est incompatible avec l'état de grossesse, le militaire féminin en est dispensé sur présentation d'un certificat médical* [11]. – *Якщо вагітність унеможлиблює виконання службових обов'язків, військовослужбовець-жінка звільняється від них після пред'явлення медичної довідки* [14]. У прикладі категорія стану виражена в першій частині складнопідрядного речення віддієслівним прикметником із значенням пасивності *être incompatible* в формі теперішнього часу третьої особи однини та, у другій частині цього ж речення, пасивною конструкцією *être dispensé* у формі теперішнього часу 3 особи однини, в тексті перекладу категорія стану першої частини речення передається активним дієсловом *унеможливлювати* в теперішньому часі та зворотним дієсловом на *–ся*. Як і в нормативно-правових, так і законодавчих документах зустрічаємо передачу пасивних конструкцій зворотними дієсловами на *–ся*. *Наприклад*: *La politique de défense est définie en conseil des ministres* [10]. – *Політика оборони визначається Радою Міністрів* [13:2].

У досліджених текстах передача категорії стану може здійснюватися таким перекладацьким прийомом, як **транспонування**. *Наприклад*: *Après avoir été noté en premier*

ressort, l'officier est noté en second ressort par une autorité désignée qui peut l'apprécier au vu de son bulletin de notation des officiers.. [10].- Після атестації в першій інстанції військовослужбовець проходить її в другій призначеною посадовою особою, яка може оцінити його на підставі атестаційної картки офіцера військовослужбовця[13]. Переклад інфінітивної конструкції аналітичного пасиву в *Passé Composé* *après avoir été noté* є цікавим прикладом використання номіналізації дієслівного присудка. Складний присудок, виражений тричленною конструкцією аналітичного пасиву в інфінітиві з прийменником *après*, передається українським непрямым додатком *після атестування*, вираженням іменником. Синтаксична та семантична структура речень документів є складною, тут домінують складні синтаксичні єдності та дієслівні форми. Все це змушує перекладача шукати таку трансформацію, яка б правильно передавала не тільки граматичний зміст документу, а й його прагматичне навантаження.

При відтворенні категорії стану в нормативно-правових документах використовується також **трансформація пасивного стану в активний**. Це зумовлюється характерністю для української мови активних конструкцій з прямим додатком у постпозиції. Українська мова уникає пасивних конструкцій. Тому слід, де це можливо, надавати перевагу дієсловам активного стану над пасивними дієсловами. *Наприклад: Une nouvelle feuille de notes est rédigée et signée par le premier notateur puis communiquée à l'intéressé [10]. – Перший оцінювач складає та підписує нову оціночну відомість потім сповіщає про результати зацікавленій особі [13].* На додачу відбулась ще **граматична трансформація заміни ролей**, в межах речення. Агентивний додаток *par le premier notateur* трансформується в підмет *перший оцінювач* в тексті перекладу. У законодавчому документі був знайдений ідентичний приклад: *Le conseil de défense et de sécurité nationale est présidé par le Président de la République...[10:3]. – Президент Республіки здійснює керівництво Радою національної безпеки та оборони ... – [13:3].*

Цікавими прикладами передачі категорії стану в дипломатичних документах можна вважати такі:

L'Assemblée s'inquiète particulièrement de l'escalade...[12:2]. – Асамблея серйозно стурбована ескалацією ... [15:2].

L'Assemblée s'inquiète de ce que les dispositions de la loi géorgienne relative aux territoires occupés ...[12]. – Асамблея висловлює стурбованість тим, що положення грузинського закону про окуповані території...[15]. У тексті оригіналу в обох реченнях категорія стану передається зворотнім дієсловом *s'inquiéter de* в теперішньому часі, в формі третьої особи однини *s'inquiète de*, а в тексті перекладу, в першому прикладі, воно трансформується в пасивний дієприкметник *стурбована*, тобто відбувається **транспозиція**. У другому прикладі категорію стану перекладач відтворює за допомогою кліше *висловлює стурбованість*, яке вживають у мові дипломатії. Як ми бачимо, формальна тотожність конструкцій не завжди є передумовою механічного їх калькування.

Заміну одного морфологічного засобу іншим представлено у вигляді трансформації французького зворотного дієслова зі значенням пасивності в українське активне дієслово. *Наприклад: l'Assemblée se félicite de l'attitude constructive des autorités géorgiennes...[12]. – Асамблея вітає конструктивне відношення грузинської влади [15]...*

Одже, як ми бачимо на практиці, одне й те ж граматичне явище залежно від конкретного лексичного вираження може перекладатися різними способами, постійні є зміни граматичних категорій слова, невеликих транспозицій у межах малих словосполучень. Випадки, коли в складі розповсюдженого речення в перекладі і в оригіналі збігається порядок слів і число, граматичні категорії і основне словникове значення є нечисленими. Виникає необхідність дотримання функціональної, а не формальної точності під час перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Виноградов В. В. Русский язык, М.—Л., 1947. – 639 с.
2. Гак В. Г Сравнительная типология французского и русского языков. – Ленинград : «Просвещение», 1976. – 286 с.
3. Жовтобрюх М. А., Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Ч.1. – К.: Вища школа, 1972. – 406 с.
4. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово – стилістичні проблеми. – Вінниця : Нова книга, 2002. – 564 с.
5. Комиссаров В. Н. Общая теория перевода. Учебное пособие. – М.: ЧеРо, 1999. – 136 с.
6. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред.І. К. Білодіда. – К., 1969. – 231с.
7. Сучасна українська літературна мова : Підручник для студентів філолог. спец. вищ. навч. закладів / За ред.: М. Я. Плющ., -3-тє вид., стереотип.. – К.: Вища шк., 2001. – 430 с.
13. Потебня А. А. Мысль и язык // Потебня А. А. Слово и миф. — М.: Правда, 1989. – 622 с.
14. Федоров А. В. Основы общей теории перевода. – М.: ООО ИД “Филология ТРИ” , 2002. – 416 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Code de la défense version consolidée du code de 2009. – 1212 p.
2. Bulletin officiel des armées, Edition Chronologique №44 du 13 novembre 2009, Instruction № 2450/DEF/EMA/RH/PRH/ – 101 p.
3. http://www.google.com.ua/url?url=http://assembly.coe.int/CommitteeDocs/2009/fmondoc29r_2009.pdf&rct=j&q=&esrc=s&sa=U&ei=5JE_VMiWIovVPNmCgMgI&ved=0CBcQFjAB&usg=AFQjCNGOuQhDfQGLoqFjumvIQ6wmlahpQ
4. Оборонний кодекс Французької Республіки. 2009. – 1215 с.
5. Офіційний бюлетень ЗС Франції № 44 від 13 листопада 2009, Інструкція № 2450 про атестування офіцерів діючої армії та резерву. – 102 с.
6. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/1027_rez_1683.htm

Стаття надійшла до редколегії 16.10.2014.

Бондаренко Л. Н., ад'юнкт,
Военный институт КНУ имени Тараса Шевченко

ОТОБРАЖЕНИЕ КАТЕГОРИИ ЗАЛОГА В ТЕКСТАХ ФРАНКОЯЗЫЧНОГО ВОЕННОГО ДИСКУРСА И ИХ ПЕРЕВОДЕ

В статье рассмотрен вопрос категории залога во франкоязычных военных текстах и их переводе. Особое внимание было обращено на различие подходов разных ученых при разделении этой категории на виды. В результате детального анализа примеров выражения этой категории на украинский язык были отмечены важность и необходимость функциональной точности при переводе.

Ключевые слова: Категория залога, виды залога, передача категории залога.

Bondarenko L. N., post-graduate,
Military Institute, Taras Shevchenko National University of Kyiv

REPRODUCTION OF VOICE IN FRENCH MILITARY TEXTS AND TRANSLATIONS

In this article considered the question of the essence of voice in French military texts and its translations. Particular attention was paid to the different approaches of researchers in the division this voice on types. As a result of detailed analysis of the examples of reproduction of this voice into Ukrainian the importance and necessity of functional accuracy of the translation were noted

Key words: Voice, types of voice, reproduction of voice.

УДК 811.124'373.47

Борбенчук І. М., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЛІТИЧНИХ ЕПІГРАМ Г.В. КАТУЛА

У статті, присвяченій політичним епіграмам римського поета I ст. до н. е. Г. В. Катупла, розглядаються лінгвостилістичні засоби, які надали творам поетичності, сатиричного забарвлення, гостроти, що дозволило поетам стати актуальними та цікавими для сучасного читача.

Ключові слова: епіграма, сатира, сарказм, іронія, тропи та фігури.

Історія виникнення епіграми бере свій початок від давньогрецької літератури, де епіграмою вважався нагробний чи присвячений богам напис у вигляді одного або двох